

Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf) v česko-bavorském pohraničí a jeho konzervace ve 20. století

Karel Hamberger

Castle Reichenstein on the czech-bavarian border (Schwandorf District) and its conservation in 20th century

Abstract: This article is focused on evaluation of written sources and documentation of the double repairs of the castle (1926–1929 and 1962–1963). Original construction plans and photographic documentation has been preserved. The paper tries to clarify the role of castle Reichenstein in czech-bavarian borderland and his the hypothetical structural building form.

Keywords: *Reichenstein – castle – Medieval Period – Czech-Bavarian border*

Úvod

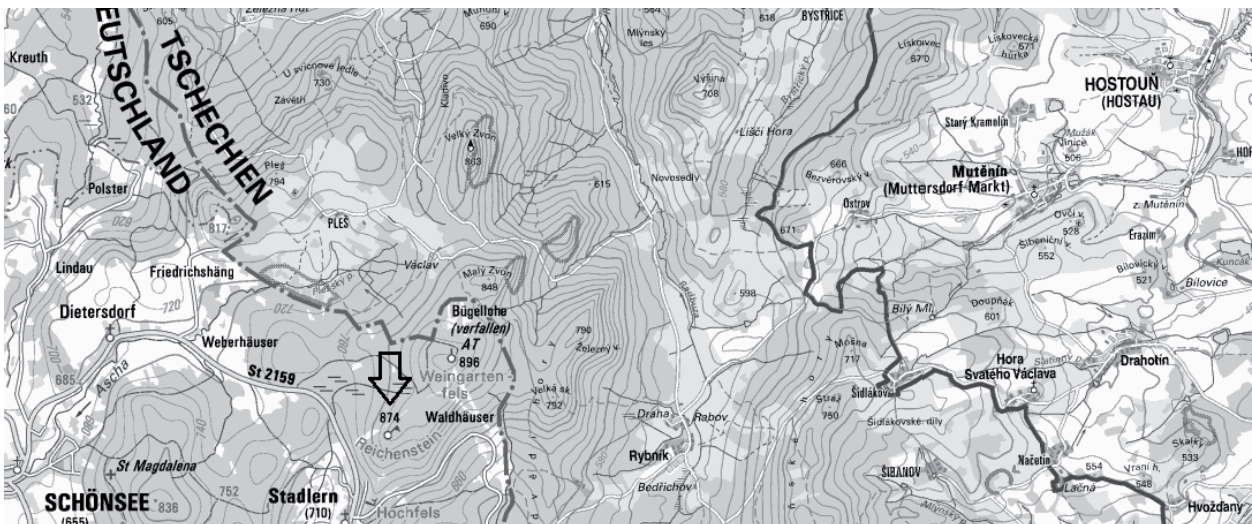
Výrazným krajínovotvorným prvkom Hornofalckého lesa (Oberpfälzer Wald) je vrchol Reichenstein (874 m n. m.) se stejnojmenným hradem (obr. 1) a jeho skromnými pozůstatky nacházejícími se severovýchodně od bavorské obce Stadlern (okr. Schwandorf; obr. 2). Tento hrad je v lokálním měřítku považován za ikonickou stavbu,¹ a proto byla jeho torzálním pozůstatkům, zejména plnokamenné patě okrouhlého bergfritu,² vždy věnována patřičná péče. Jeho význam tak nelze pouze spatřovat v rovině historického pramene dokládajícího kolonizační snahy na česko-bavorském pomezí, ale i v rovině dokumentu uskutečněných záchranných zásahů pod dozorem bavorské památkové péče. Iniciátorem těchto zajišťovacích akcí byly regionální spolky a na obnově se podíleli převážně obyvatelé z podhradní obce Stadlern. Organizační stránka věci podléhala samosprávě a Bavorskému zemskému úřadu pro památkovou péči (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege). Cenným dobovým pramenem umožňujícím sledování příprav cílených na technické zajištění destruovaného bergfritu jsou archivní dokumenty, zejména fotografické snímky, projektová dokumentace, které souvisejí s provedenými záchrannými akcemi. Tyto archivní dokumenty jsou v současnosti uloženy v kanceláři spolku nazvaného Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (dále jen HAS).³

Stručná historie hradu⁴

První nepřímou zmínku o existenci hradu před rokem 1266 podává F. X. Wellnhöfer v knize Chronik der Stadt Schönsee (1927, 23). Přesná doba založení zdejšího panského sídla tedy není

Obr. 1. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Východní strana skalnaté ostrožny s bergfritem a fragmentem vybihajícího zdiva. Foto autor 2016. – *Abb. 1.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Der östliche Teil des Felsvorsprungs mit dem Bergfried und anschließendem Mauer. Foto Verfasser 2016.

Obr. 2. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Poloha hradu (označena šipkou) v rámci širšího geografického území. Státní hranice čerchovaně. – Abb. 2. Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Die Lage der Burg im breiteren geographischen Kontext. Staatsgrenze schtrichpunktiert.

známa. Bavorské historické bádání v zastoupení T. Guggenmoos (1981, 16) předpokládá vznik hradu, jakožto důležitého sídelního bodu oblasti, již koncem 11. století (k tomu naposledy Nováček 2012). Zcela jistě však hrad stál před rokem 1333, kdy se výslovně uvádí v písemných pramenech v souvislosti s pány z Mutěňína a Hostouně. Příslušníky tohoto rodu byli Protivec, Borník a Dobrohost, jejichž jména jsou uvedena na listině z 6. dubna roku 1333. O koupi hradu se tehdy ucházeli lantkrabí z Leuchtenbergu. Výše zmíněný Protivec prodal lantkrabím z Leuchtenbergu svou polovinu a Borník s Dobrohostem třetinu, která jim z předmětných statků náležela. Příslušenství náležející k hradu Reichenstein bylo charakterizováno takto: „...ze dem Statlein, ze Schönse vnd ze den Haslach, ze Dytrichsorf, ze Törschengrven vnd swaz ich Newlehen gehabt han, das zv dem Statlein gehört, vnd an den anderen oeden, der ich nicht gennenen chan.“ (RB VII, 41; RBM III, č. 1993, 773; Sedláček 1893, 109; Wellnhofer 1927, 22–23; Guggenmoos 1981, 20; Mages 1996, 52). 19. dubna téhož roku potvrzují výše jmenovaní prodejci přijetí peněžní částky ve výši 125 kop velkých pražských feniků (RB VII, 43; RBM III, č. 1996, 774; Wellnhofer 1927, 24; Mages 1996, 52). O rok později došlo k úplnému prodeji listinou uvedených statků včetně hradu Reichenstein. 17. dubna roku 1334 totiž prodávají svůj čtvrtý a zároveň poslední díl Dobrohost starší z Hostouně a jeho syn Pavlík lantkrabímu Ulrichu z Leuchtenbergu (RB VII, 74; RBM IV, č. 32, 13; Sedláček 1893, 109; Wellnhofer 1927, 24; Guggenmoos 1981, 20; Mages 1996, 52).

Za držení hradu lantkrabími z Leuchtenbergu zažívá hrad i panství Reichenstein příznivé období související s postavením rodu a jeho vlivnými konexemi k Lucemburkům. O tyto kladné vztahy se zasloužil Oldřich I. z Leuchtenbergu pohybující se v blízkosti Jana Lucemburského (srovnej např. Velička 2014, 185–212). Kladné vztahy lantkrabích z Leuchtenbergu k českému králi však byly narušeny vzájemnými spory o průběhu česko-falcké hranice, tj. leuchtenbergskou doménou a Čechami. Spory se táhly od roku 1350 (více např. Jánský 2001a, 56–58). Lantkrabí z Leuchtenbergu byli podporováni v tomto konfliktu dolnobavorským vévodou Štěpánem a norimberským purkrabím Janem (Šusta 1948, 282–283; Bobková 1993, 81). Smír mezi stranami byl sice uzavřen již na říšském sněmu v Norimberku v roce 1350, kde byli Leuchtenbergové donuceni složit lenní slib zahrnující i hrad Reichenstein. Nicméně celý spor byl vyjasněn až 26. února 1361, kdy Oldřich a Jan, lantkrabí z Leuchtenbergu, slibují za sebe a své dědice, že budou ochraňovat v listině vymezenou část krajiny u hranic v Českém lese. V rámci vymezení průběhu hranice je zmíněn také hrad Reichenstein

a Reichensteinský les (NA, fond AČK, inv. č. 774; Guggenmoos 1981, 30; Jánský 2001a, 57). Díky dochovaným listinám vztahujících se k výše zmíněnému hraničnímu sporu lze v hrubých obrysech naznačit průběh česko-falcké hranice na základě topografické identifikace uvedených míst, o což se pokusil J. Jánský (2001a, 57–58).

11. ledna roku 1362 obdrželi lantkrabí z Leuchtenbergu povolení dobývat širokou paletu nerostných surovin (Guggenmoos 1981, 21; Mages 1996, 54). Svědectvím o možné leuchtenbergské eploataci nerostného bohatství na úpatí vrchu Reichenstein jsou vedle pomístních jmen jako jsou Goldbach a Goldbrunnen (tzn. volně přeloženo Zlatý potok a Zlatá studna), taktéž malé množství dochovaných povrchových antropogenních stop vzniklých v důsledku dobývání dotyčných surovin. Stejně tak jméno hradu bylo nepochybně odvozeno od lokálního nerostného bohatství ve smyslu bohaté skály nebo kamene. 14. února roku 1367 obdrželi lantkrabí z Leuchtenbergu jako odměnu za své věrné služby mincovní právo, jenž mělo být v praktické rovině provozováno „*in den Festen*“ Pleystein, Reichenstein a Schönsee, toho času českých držav (Guggenmoos 1981, 21; Mages 1996, 54; Friedl 2003, 97–101). Ražbu mincí na hradě Reichenstein ostatně nevyloučil, s ohledem na výše uvedené privilegium, ani autor publikace věnující se leuchtenbergskému mincovnictví v oblasti (k tomu Friedl 2003). V této souvislosti je uvažován krátkodobý provoz mincovny mezi lety 1381–1387 (nejpozději 1416). Na rozdíl od větších leuchtenberských mincoven (např. Hals či Pfreimd) není jméno mincmistra působícího na hradě známo. Mince prokazatelně razili lantkrabí Johann II. a Sigost z Leuchtenbergu. Na možný provoz mincovny na hradě Reichenstein by mohly ještě poukazovat mince – feniky, jež jsou na aversu opatřeny majuskulním písmenem „R“ (obr. 3). Právě tento atribut je numismatiky, ovšem s výhradami, spojován s možným provozem mincovny na hradě Reichenstein (Friedl 2003, 47, 55, 65, 97–101). Před silící hrozbou výpadů husitů se lantkrabí z Leuchtenbergu pragmaticky zbavili svých držav sousedících bezprostředně s česko-bavorskou hranicí (Jánský 2001b, 33). Vyhnuli se tak nepříjemné situaci, která nastala v roce 1431, kdy byl hrad obsazen husity díky nepříliš loajálnímu služebníkovi pánů z Waldau, který hrad otevřel (k tomu např. Guggenmoos 1971, 22; Jánský 2001c, 92). Od té doby hrad střídal majitele a v letech 1557 a 1580 je označen jako zpustlý (Hager 1906, 56; Guggenmoos 1981, 16). Počátkem 19. století jej získala rodina DuMoulin (Mages 1996, 200–201).

Stavební zajištění bergfritu v průběhu 20. století

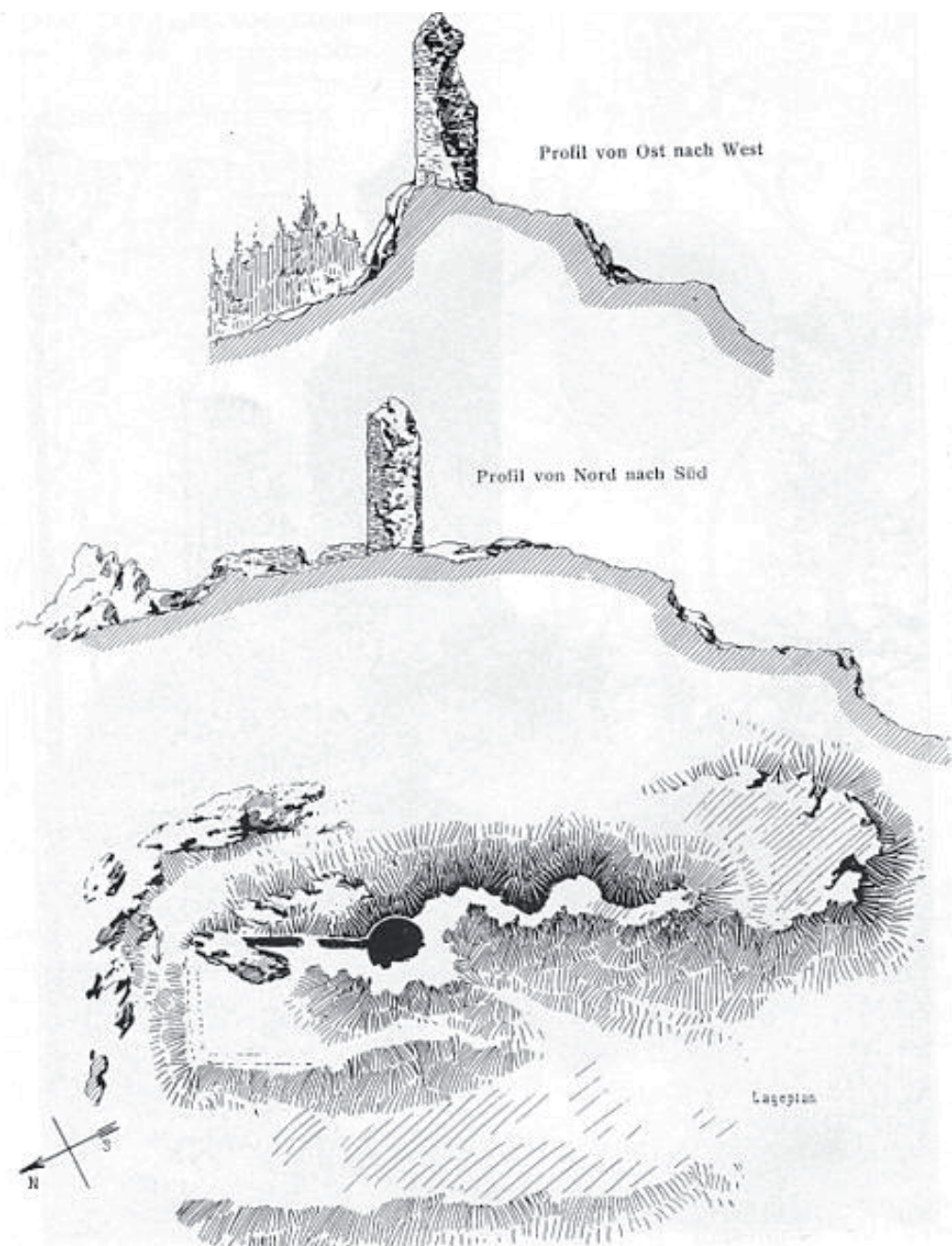
Zachování torza hradního bergfritu je výsledkem dvou oprav proběhlých v první (1926–1929/1930) a druhé polovině 20. století (1962–1963). Ještě před rokem 1906 zachytil autentickou podobu rozpadajícího se bergfritu profesor Friedrich Karl Weysser. Tato fotografie se posléze objevila otištěna v inventarizační práci G. Hagera (což byl mimo jiné pozdější generální konzervátor Bavorského zemského úřadu pro památkovou péči, který na této pozici působil v letech 1908–1928), a to včetně první půdorysné skici hradního areálu s naznačeným komunikačním schématem (viz Hager 1906, 54; obr. 4). Černobílá fotografie zachytila bergfrit obrostlý zelení s náznakem vysoko položeného a tehdy ještě částečně dochovaného vstupního otvoru. Z oné fotografie je patrné, že se pravděpodobně jednalo o segmentově klenutý vstup. V době pořízení záznamu ovšem již chybělo kamenicky opracované ostění (viz Hager 1906, 55).

Vzhledem k místním, dalo by se říci, drsnějším klimatickým podmínkám a těžko přístupnému terénu (zejména pro stavbu lešení), který znemožňoval operativní údržbu po výše nastíněných opravných pracích, podléhal bergfrit neustálým erozivním procesům. Zejména nejvíce exponovaná koruna věže byla těmito vlivy staticky narušena. Nezbytnost provedení dalších zajišťovacích prací, s ohledem na bezpečnost návštěvníků hradu, byla vyvolána opět v roce 2016. V té době proběhla příprava staveniště (odlesnění hradního návrší). Následující řádky však rozvádějí záchranné akce uskutečněné již v průběhu minulého století.

Obr. 3. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Leuchtenbergské mince údajně ražené na hradu Reichenstein. Podle Friedl (2003) sestavil autor (číslování dle citovaného katalogu). – *Abb. 3. Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Leuchtenberger Münzen, die vielleicht auf Reichenstein geprägt wurden (nach Friedl 2003).*

Na plánované stavební zajištění havarijního stavu hradního bergfritu ve dvacátých letech 20. století poukazuje strojově napsaný dokument číslo 899 datovaný k 5. dubnu roku 1926. Signován je okresním stavebním mistrem Forsterem. O dva dny později jej potvrzuje okresní úřad sídlící ve městě Oberviechtach pod evidenčním číslem 1493. V úvodu prvně jmenovaného dokumentu je apelováno na nutnost dochování této hradní zříceniny pro budoucí generace. Dále se v něm uvádí, že „největším poškozením trpí západní strana věže a pokud se ještě v letošním roce [1926] nezačne s opravami, náklady na její opravu budou narůstat, přičemž hrozí i její zřícení.“ Dále se dozvídáme, že odpovědným vedoucím byl navržen stavební mistr Georg Kopp pocházející z pod hradem ležící obce Stadlern. Podporu přislíbil i místní okrašlovací spolek (Gemütlichsverein Reichenstein in Stadlern), jakožto místní skupina weidenského Hornofalckého lesního spolku. Prvním předsedou místního okrašlovacího spolku pak byl, dle předmětného dokumentu, učitel Georg Liebl. Ten přislíbil, že pro záchranu hradního bergfritu udělá se svým okrašlovacím spolkem „vše, co je v jejich silách.“ Záhy však okresní stavební mistr Forster dodává, že „mnoho od tohoto malého spolku nelze očekávat.“ Okrašlovací spolek přesto přislíbil uspořádat domácí sbírku a částečně se podílet na pomocných manuálních pracích. V závěru dokumentu je vyjmenován potřebný stavební materiál. Bylo propočteno, že na opravu bergfritu bude potřeba následující množství těchto základních pojivových materiálů: 2000 kg cementu a 2500 kg vápna. Dále bylo uvažováno o 7 m³ kulatinového dřeva pro stavbu lešení včetně spojovacích prvků (tesařské železné skoby a 150 provazů). V úplném závěru autor textu nabízí své poradenské služby a obstarání stavebního materiálu za nejnižší možnou částku. Vedle obstarání stavebního materiálu požaduje i 300 říšských marek pro výplaty (HAS, č. 899).

Obr. 4. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Terénní skica lokality pořizena G. Hagerem na počátku 20. století (Hager 1906, 54). – *Abb. 4.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Die Terrainskizze der Lokalität von G. Hager (1906, 54) aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts.

Průběh stavebních prací záhy pozastavil nedostatek finančních prostředků. Dokladem je dokument ze 6. srpna roku 1927, jehož původcem byl místní okrašlovací spolek (Gemütlichverein Reichenstein in Stadlern), který byl zodpovědný za jejich průběh. Adresátem byl okresní stavební mistr Forster, jenž byl informován formou přehledu o prostavěné sumě za přelom roku 1926/1927. Ta byla vyčíslena na 1082,72 říšských marek. Nejvíce finančních prostředků bylo vynaloženo na výplaty, vyúčtování kovářských prací a nákladů na dopravu materiálu. V tomto dokumentu jsou mimo jiné vyjmenováni pracovníci, kteří se na stavebnětechnickém zajištění bergfritu podíleli (HAS, č. 60).

Vedle výše uvedených dokumentů disponují zástupci spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern i dobovými fotografiemi dokládajícími průběh stavebních prací. Zpočátku bylo vystavěno obyčejné dvoupatrové kulatinové lešení na severní, jižní a západní straně bergfritu. Východní strana pláště, vzhledem ke strmé skalní stěně pod ním, nebyla těmito stavebními zásahy v podstatě dotčena, protože byla dosažitelná pouze za předpokladu náročné výstavby lešení. Prvním krokem bylo zpevnění paty bergfritu. Na dobové fotografii je zachycen ještě částečně zborcený vstupní portál, neboť první etapa zajišťovacích prací se zastavila, jak naznačuje dodatečně vepsaná míra, ve výšce cca 5,50 m (obr. 5). Na opačné straně je patrná, v té době taktéž ještě stavebními pracemi nedotčená, jizva po napojení původního, na fotografii již destruovaného obvodového zdiva (nejspíše obvodové hradby či palácové budovy, obr. 6). V rámci postupující montáže vyšších pater lešení a postupem stavebních prací došlo k necitlivému zazdění zbytku původního vstupního otvoru. Zazdění původního vstupu odsoudil později místní kronikář pan George, když do svého sešitu napsal, že se tak stalo z „*neznalosti a lehkováznosti*“ (George 1936/1937, 10). Další fotografický snímek byl pořízen těsně před dokončením, jak ostatně dokládá pózující parta řemeslníků na vrcholu věže. Tím byly završeny první záchranné práce, jež se dotkly takřka celé plochy vnějšího pláště bergfritu. Pouze východní, zatím opravami nedotčené zaoblení vykazovalo historickou patinu (viz přechod mezi čerstvě přizděným a vyspárovaným lomovým zdivem a neopravovanou východní částí bergfritu, obr. 7). Novou podobu pláště bergfritu určovaly nepravidelně rozmístěné a vně vyložené kameny, které se pohledově uplatňují dodnes (obr. 8).

Dochované dokumenty se o tomto detailu bohužel nezmiňují. Vybrané řešení tak vyvolávalo donedávna diskuze. Na možný smysl těchto z poloviny vně čnějících kamenů poukázali až pracovníci Bavorského zemského úřadu pro památkovou péči, podle jejichž názoru by se mělo jednat o kotvící kameny (Ankersteine). Jejich smyslem mělo být zlepšení statických vlastností nově dostavovaného a doplňovaného pláště bergfritu, což mělo mít vliv na jeho soudržnost při postupu prací (Wurm 2016, ústní sdělení). Vzhledem k jejich nepravidelnému rozmístění a množství nelze uvažovat o ucpávkách po lešenářských konstrukcích, což vyvrací i dochovaný fotografický materiál. Zvolené řešení postrádá jakékoliv analogie v širokém okolí. Požadovaná funkčnost se však paradoxně neprojevila, i s ohledem na exponovanost stavby a volbu stavebních materiálů na cementové bázi. Překvapivě východní strana bergfritu, která byla vzhledem k náročnosti stavby lešení v místech prudce spadající skalní stěny těchto oprav ušetřena, nebyla v roce 2016 (před zahájením dalších oprav) v tak dezolátním stavu. Lepší stav zdiva však mohl být způsoben mladšími opravami, jimž byl okrouhlý bergfrit podroben ve druhé polovině 20. století (viz níže). Vyčnívající kameny vložené do pláště bergfritu v průběhu oprav tak lze snad považovat za jakýsi architektonický prvek, chceme-li detail, odpovídající romantickým úpravám první čtvrtiny 20. století. Výsledkem těchto snah byl plášť s „ježovitým“ vzhledem, ačkoliv původní stavební záměr mohl být zamýšlen ryze utilitárně (podpoření statických vlastností ve vztahu k provádění doplňování zdiva). Není také bez zajímavosti, že zhruba čtyři sta metrů severně od staveniště byl stavebním mistrem Georgem Koppem provádějícím zajišťovací práce znovuotevřen písečník pro získávání písku (k tomu George 1936/1937, 6). Zda byl tento písečník využíván již ve středověku při stavbě hradu, však nelze s jistotou říci.

O dokončenosti zajišťovacích prací nás informuje strohá zpráva „*Erhaltung der Ruine Reichenstein bei Stadlern*“ vydaná okresním úřadem ve městě Oberviechtach dne 6. října 1936. Adresátem byl Bavorský zemský úřad pro památkovou péči. Zpráva konstatuje následující: „*Přes velké finanční a technické obtíže byla v roce 1928/1929 zachráněna masivní věž zříceniny hradu Reichenstein před dalším rozpadáním. V současnosti nejsou další opravy nutné*“ (HAS, č. 6169).

Další opravy bergfritu byly realizovány až v letech 1962–1963. Práce prováděla stavební firma M. Spichtinger sídlící v nedalekém městečku Schönsee. Potřebu této stavební akce, jak je možno vyčíst z výkresové dokumentace nazvané „*Instandsetzungsarbeiten am Reichenstein*“, vyvolala především

Obr. 5. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Stavební zajištění a stabilizace pláště bergfritu v letech 1926–1929. Na snímku zachycen původní vstup (Archiv spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern). – *Abb. 5.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Bausicherung und Stabilisierung des Bergfriedsmantels in den Jahren 1926–1929. Sichtbar ist der ursprüngliche Eingang (Archiv des Heimatkundlichen Arbeitskreises Stadlern).

Obr. 6. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Stavební zajištění a stabilizace bergfritu v letech 1926–1929. Na snímku patrná jizva v plášti bergfritu po destruovaném zdivu přilehlé budovy, jehož fragment je dochován ve spodní partii (Archiv spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern). – *Abb. 6.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Bausicherung und Stabilisierung des Bergfriedsmantels in den Jahren 1926–1929. Sichtbar sind die Spuren des ehemaligen Gebäudes, dessen Fragmente sind in den niedrigen Partien erhalten (Archiv des Heimatkundlichen Arbeitskreises Stadlern).

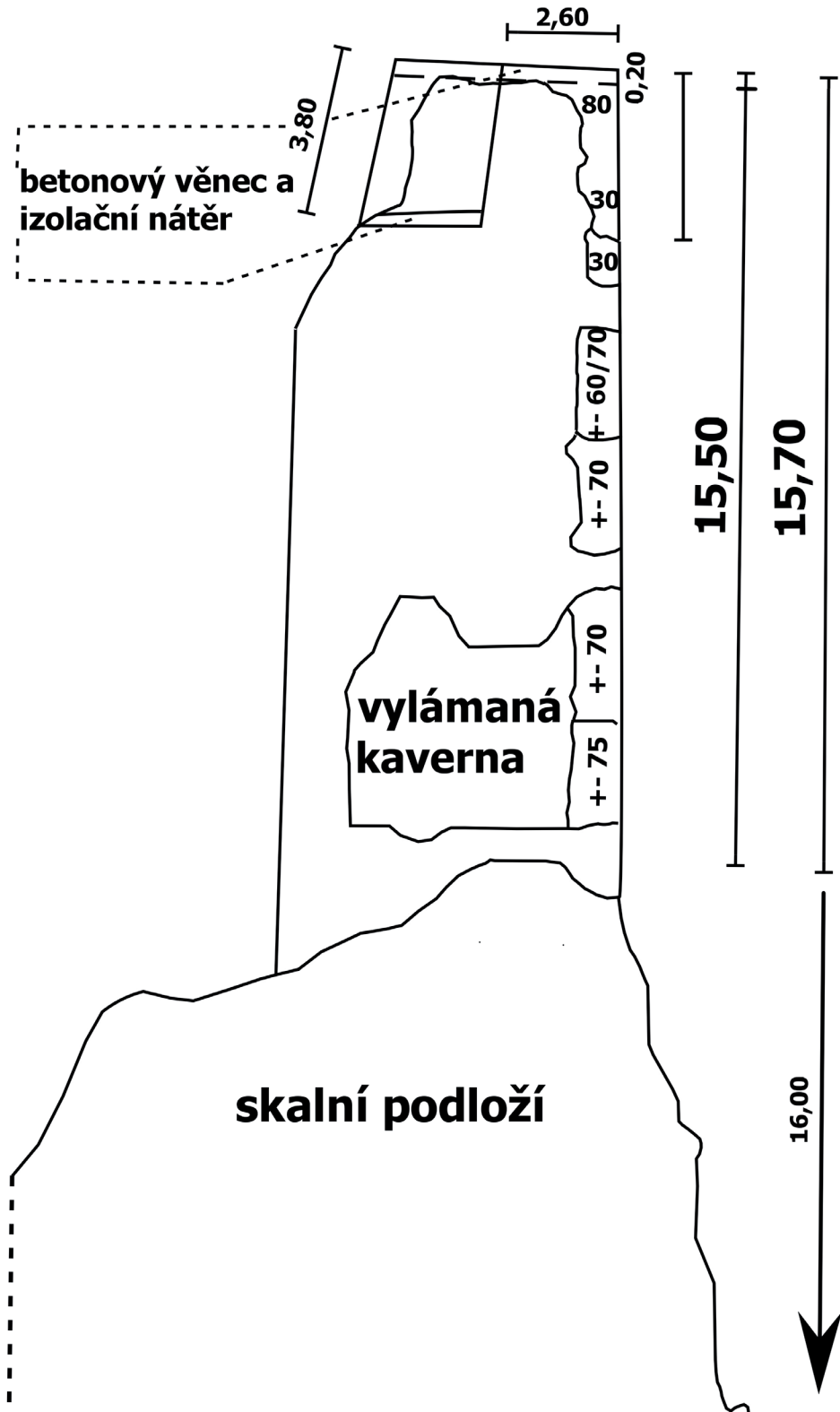

Obr. 7. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Stavební zajištění a stabilizace bergfritu v letech 1926–1929. Snímek zachycující dokončovací práce (Archiv spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern). – *Abb. 7.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Bausicherung und Stabilisierung des Bergfriedsmantels in den Jahren 1926–1929. Beendigungsarbeiten (Archiv des Heimatkundlichen Arbeitskreises Stadlern).

Obr. 8. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Detailní snímek zachycující plášť bergfritu s vně vyloženými kameny. Doklad romantizujících úprav z první poloviny 20. století? Foto autor 2016. – *Abb. 8.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Aufnahme mit den ausgekleideten Steinen. Beleg der romantischen Umgestaltungen in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts? Foto Verfasser 2016.

uměle vytvořená kaverna v patě bergfritu. Dále tyto záchranné akce podnítil místy rozrušený, do té doby nikdy neopravovaný plášť a rozrušené vrchní partie při koruně zdiva (obr. 9). Výše zmíněná kaverna vznikla odebráním zdiva zřejmě v roce 1945 (ačkoliv nelze vyloučit její dřívější původ) činností americké jednotky vojáků, kteří se tímto způsobem ve svém volném čase pokoušeli najít „poklad“. V důsledku rozšiřování této vylámané kaverny se do ní vešlo i několik dospělých lidí, což bylo u místních obyvatel a tehdejších turistických návštěvníků hradu velmi oblíbené. Upomínkou na druhou světovou válku je mimo jiné i betonová deska situovaná v areálu hradu, na které stála dřevěná bouda neznámého účelu (Wurm 2016, ústní sdělení). Původní cenová nabídka vyhotovená Michaelem Spichtingerem dne 30. listopadu 1962 byla propočtena na 22 145 německých marek. Položkový rozpočet zahrnoval montáž lešení, které na východní straně dosahovalo po postavení úctyhodné výšky 35 metrů (19 m lešení připadlo na obestavení věže a 16 m na východní skalní stěnu, obr. 10). Dalšími položkami z navržené cenové nabídky bylo 20 m³ lomového kamene potřebného na vysprávký pláště věže, respektive na nové vyzdění rozrušených líců a cementová malta na jejich nové přezdění. Podle předprojektové plánové dokumentace, resp. výše zmíněného výkresu, bylo zdivo odebráno a znovu doplněno až do hloubky pohybující se v rozmezí 30–80 cm. Cementová malta pak byla využita při spárování zdiva. Rozrušené partie koruny bergfritu byly zpevněny nenápadným podkovovitě vylitým betonovým věncem pokrytým izolační vrstvou (případně plechem; Wurm 2016, ústní sdělení). Při pohledu zdola se tento betonový věnec vizuálně neprojevoval.

Obr. 9. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Stavební zajištění a stabilizace bergfritu v letech 1962–1963. Předprojektová stavební dokumentace (dle originálu v archivu spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern upravil autor). – **Abb. 9.** Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Bausicherung und Stabilisierung des Bergfriedsmantels in den Jahren 1962–1963. Projektierungunterlagen (nach Original aus dem Archiv des Heimatkundlichen Arbeitskreises Stadlern bearbeitet vom Verfasser).

Obr. 10. Hrad Reichenstein (okr. Schwandorf). Stavební zajištění a stabilizace bergfritu v letech 1962–1963. Snímek zachycující lešení na východní straně (Archiv spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern). – *Abb. 10.* Die Burg Reichenstein (Bez. Schwandorf). Bausicherung und Stabilisierung des Bergfriedsmantels in den Jahren 1962–1963. Baugerüst auf der Ostseite (Archiv des Heimatkundlichen Arbeitskreises Stadlern).

Položkový rozpočet mimo jiné poukazuje na logistické problémy, jež se týkaly dopravy stavebního materiálu na vysoko položené staveniště. Vše potřebné bylo proto v obci Stadlern přeloženo z nákladních automobilů na koňská spřežení. Tažnou koňskou silou byl posléze přeložený stavební materiál dopravován do stometrové vzdálenosti, a to navzdory krkolomnému terénu o vysokém převýšení. Odtud byl dále odnášen na samotné místo zpracování (HAS, Abschrift, nečíslováno). Konečná cena se oproti prvotním propočtům vyšplhala na částku 29 172 německých marek. Největší finanční příspěvek ve výši 15 000 německých marek poskytl Bavorský zemský úřad pro památkovou péči (HAS, Restfinanzierung, nečíslováno).

Závěrečné shrnutí

Posuzovaný objekt reprezentuje rozsahově menší panské sídlo situované v exponované a tudíž z historického hlediska strategické poloze na česko-bavorském pomezí. S ohledem na koncentraci hradních objektů v daném geografickém prostoru (na české straně např. Starý Herštejn) nelze vyloučit vazbu hradu na vedení sítě dálkových cest (např. vedlejší větve řezenské stezky). Možná právě z toho důvodu byl hrad vystavěn v prostorově i výškově exponované poloze s možností vizuální kontroly zemské hranice, o jejímž přibližném průběhu se dovídáme z písemných pramenů. Nelze tedy vyloučit pohledové zapojení bergfritu do z daleka viditelné hradní siluety, což je pro obdobně situované hradní lokality na česko-bavorském pomezí charakteristické (srovnej Knoll – Karel 2016,

153–178). Rozklíčovat samotné počátky hradu (např. prověření otázky bavorských kolonizačních snah na neustálené hranici?) je úkolem budoucího bádání. Předložený příspěvek se primárně zaměřil na zhodnocení záchranných snah cílených na zachování torzálních pozůstatků hradu v jeho novodobé historii.

V důsledku neustávajícího působení archeologických transformací (více k archeologickým transformacím Neustupný 2007, 46–64) byla hlavní vizuální dominanta hradního areálu (fragment okrouhlého bergfritu) potlačena a následně ohrožena zřícením. S ohledem na výše popsanou genezi záchranných prací uskutečněných v průběhu 20. století byla tato hrozba odvrácena, avšak vždy pouze na několik desítek let. Pozůstatky hradu se tak díky popsaným snahám pohybují v rovině archeologizovaných antropogenních tvarů terénních reliktnů a zejména ve fragmentech stojící, z dnešního pohledu zachráněné torzální architektury.

Ohlédneme-li se za způsobem provedených záchranných zásahů, lze konstatovat, že opravy uskutečněné v letech 1926–1929/30 vtiskly vnějšímu výrazu okrouhlého bergfritu romantizující, byť ahistorizující charakter (viz výše diskutované, vně vyložené kameny). Opravné práce provedené v letech 1962–1963 neměly povahu výše popsaných „kosmetických“ úprav, ale napravovaly narušení stability hradního bergfritu způsobené zřejmě působením vojenské americké posádky na konci 2. světové války. Nicméně použití nevhodných stavebních materiálů založených na cementové bázi, absence pravidelné údržby a vliv drsných klimatických podmínek zapříčinily další degradaci okrouhlého bergfritu. Popsané průběhy záchranných prací se nevymykají obvyklostem, s nimiž se potýkají i současní iniciátoři péče o torzální architekturu. Náročnost provádění záchranných zásahů se odvíjela od těžko přístupného staveniště determinovaného terénní konfigurací. Vedle logistických problémů souvisejících zejména s dopravou stavebního materiálu se objevil i „klasický“ nedostatek finančních prostředků. Nicméně obě záchranné akce, ať už byla jejich povaha jakákoliv, poukazují na dobovou stavební praxi aplikovanou za účelem záchrany torzální architektury a také na úzké vztahové sepnutí místních obyvatel s tímto památkově chráněným objektem.⁵ V této souvislosti nelze přehlédnout ani sociální rozměr stavebních prací (zejména v meziválečném období), do nichž se v praktické rovině zapojili místní řemeslníci (možnost finančního příjmu) a v symbolické míře ostatní místní spolky (uspořádání sbírky, výpomoc). Závěrem je nezbytné poznamenat, že v nedávné době došlo pořadí již třetím rehabilitačním pracím.

Poznámky

- ¹⁾ Tématika hradu se objevila v místní lidové tvorbě (např. poezie) či v marketingové politice lokálního pivovaru (např. etikety, podtácky).
- ²⁾ Obdobným způsobem byl například vystavěn bergfrit hradu Neuberg v Podhradí u Aše (okr. Cheb). K tomuto hradu naposledy (Karel – Knoll – Chaloupka 2012, v tisku).
- ³⁾ Na tomto místě bych rád jmenovitě poděkoval členům spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern. Mé poděkování si zaslouží Hans Vogel, Herbert Wurm a Peter Lampl.
- ⁴⁾ Za konzultace ohledně písemných pramenů a literatury je mou milou povinností na tomto místě poděkovat JUDr. Vilémovi Knollovi, Ph. D.
- ⁵⁾ BLfD je provozovatelem mapového informačního systému Bayerischer Denkmal Atlas, jehož prostřednictvím lze vyhledat základní prostorové údaje a informace o této památce. Hrad je evidován v památkovém listu pro obec Stadlern pod evidenčními čísly D-3-6441-0022 a D-3-76-167-9. Dostupné na internetové adrese <http://geoportal.bayern.de>.

Literatura a prameny

Archivní prameny

Národní archiv (NA), fond Archiv České koruny (AČK), inv. č. 774.

Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (HAS): Dokumentace k opravám hradního bergfritu. Dokument č. 899 z 5. dubna 1926. Uloženo: Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern, složka Reichenstein.

Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (HAS): Dokumentace k opravám hradního bergfritu. Dokument č. 60 z 6. srpna 1927. Uloženo: Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern, složka Reichenstein.

Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (HAS): Dokumentace k opravám hradního bergfritu. Dokument č. 6169 z 6. října 1936. Uloženo: Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern, složka Reichenstein.

Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (HAS): Dokumentace k opravám hradního bergfritu. Kopie dokumentu cenové nabídky (Abschrift) z 5. prosince 1962. Uloženo: Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern, složka Reichenstein.

Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern (HAS): Dokumentace k opravám hradního bergfritu. Dokument (Restfinanzierung) z 5. září 1964. Uloženo: Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern, složka Reichenstein.

Edice historických pramenů

RB VII: Regesta sive rerum Boicarum authographa e regni scriniis fideliter in summas contracta VII (de Lang, C. H – de Freyberg, M. D, edd.). München 1838.

RBM III: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III (Emler, J., ed.). Praga 1890.

RBM IV: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV (Emler, J., ed.). Praga 1892.

Rukopisy a dokumentace

George, M. 1936/1937: Zur Geschichte der ehemaligen Burg Reichenstein und des Dorfes Stadlern im Bezirk Oberviechtach 1–2. Nепublikovaný rukopis uložený v muzeu spolku Heimatkundlicher Arbeitskreis Stadlern.

Seznam použité literatury

Bobková, L. 1993: Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně. Ústí nad Labem.

Friedl, H. 2003: Die Münzen der Landgrafen von Leuchtenberg und Grafen von Hals. Münzgeschichte und Katalog. Regenstauf.

Guggenmoos, T. 1981: Stadt Schönsee. Schönsee.

Hager, G. 1906: Die Kunstdenkmäler des Königsreichs Bayern. Bezirksamt Oberviechtach. München.

Jánský, J. 2001a: Kronika česko-bavorské hranice I (1400–1426). Od války Václava IV. s Ruprechtem Falckým k počátkům husitské ofenzivy. Domažlice.

Jánský, J. 2001b: Kronika česko-bavorské hranice II (1427–1437). Od bouří velkých bitev a spanilých jízd k basilejským kompaktátům. Domažlice.

Karel, T. – Knoll, V. – Chaloupka, J. 2012: Hrad Neuberg v Podhradí u Aše, v tisku.

Knoll, V. – Karel, T. 2016: Hrad jako prostředek mocenské prezentace na příkladu Chebska. *Castellologica bohemica* 16, 153–178.

Sedláček, A. 1893: Hrady, zámky a tvrze království českého 9. Domažlicko a Klatovsko. Praha.

Šusta, J. 1948: Karel IV. Za císařskou korunou (1346–1355). Praha.

Mages, E. 1996: Historischer Atlas von Bayern 61. Teil Altbayern – Oberviechtach. München.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Nováček, K. 2012: Komentář ke studii Jana Klápště „Adel, Burg und Herrschaft – eine ewig strittige Problematik der tschechischen Mediävistik? Mediävistické fórum časopisu Studia mediaevalia Pragensia. Dostupné na: <http://praha5.ff.cuni.cz/smp/?q=node/124>.

Velička, T. 2014: Lantkrabata z Leuchtenberka v politice lucemburských králů a jejich lenní knihy s ohledem na majetky na Chebsku a Loketsku. Sborník muzea Karlovarského kraje 22, 185–212.

Wellnhofer, F. X. 1927: Geschichte und Chronik der Stadt Schönsee in der Oberpfalz. Schönsee.

Wurm, H. 2016: Ústní sdělení (7. 11. 2016). Stadlern.

Karel Hamberger: Die Burg Reichenstein im Grenzgebiet (Lkr. Schwandorf) und ihre Konservierung im 20. Jahrhundert

Die Gründung der Burg Reichenstein bleibt wegen des Mangels an Belegen in den schriftlichen Quellen im dichten Nebel gehüllt. Die bayerische Forschung datiert die Burgentstehung im 11. bis 13. Jahrhundert. Die erste schriftliche Erwähnung über die Burg stammt erst aus dem Jahre 1333. In dieser Zeit wurde die Burg von den Herren von Hostouň (Bezirk Domažlice – Taus) gehalten. Die Reste der Burg Reichenstein befinden sich auf einem hochgelegenen und bewaldten Gipfel des Reichensteins im Oberpfälzer Wald im bayerischen Grenzgebiet, in der Höhe von 874 m über Meeresspiegel, etwa 1,3 km nordöstlich von der Gemeinde Stadlern (Bez. Schwandorf). Dem Burgareal dominiert ein noch relativ ein gut erhaltener runder Bergfried, der ein beliebtes Touristenziel ist. Von dem ursprünglich 25 m hohen Bergfried blieben 19 m erhalten er steht auf einem felsigen Schrägbett. Der Baumeister passte die Arbeiten möglicherweise an die schwierigen natürlichen Gegebenheiten an. In dem Einstiegsniveau wurde der Bergfried vom Vollstein gebildet. Die wesentliche Bedeutung von dem Bergfried beruhte wahrscheinlich eher in seiner symbolischen Ebene, d. h. in der repräsentativen und symbolischen Funktion, als in seinen Verteidigungsfähigkeiten. Der Bergfried litt während der Jahrhunderte unter den schlechten klimatischen Bedingungen und der mangelhaften Pflege.

Die ursprüngliche Form des Bergfrieds wird beispielsweise auf einer Aufnahme aus dem Jahre 1906 festgehalten. Die erste Sanierung wurde in den Jahren 1926–1929/30 durchgeführt und dann wieder in den Jahren 1962–1963. Die erhaltene Baudokumentation weist auf die Schwierigkeiten hin, die bei den Rettungsarbeiten zur Sanierung des Bergfrieds auftraten (z. B. logistische Probleme im Zusammenhang mit dem Transport von Material oder der Geldmangel). Die erste Sicherung des Bergfrieds (1926–1929/30) ist ein Zeichen von sogenannten romantischen Bemühungen. Der Bergfriedsmantel wurde mit unregelmäßigen, außen ausgekleideten Steinen versehen, die dem Bergfried die heutige "Igel"-Optik verleihen. Diese Bemühungen knüpften jedoch nicht an den Ausgangszustand des Bergfriedes an. Im breiten Umfeld gibt es keine Analogien für die gewählte Lösung. Auch die US-Truppen sind für das Aussehen des Bergfriedes im negativen Sinne verantwortlich. Sie gruben an seiner Ferse eine Höhle mit der Absicht, einen Schatz zu entdecken. In den Nachkriegsjahren wurde diese Stelle bis 1962 zu einer Touristenattraktion. In diesem Jahre begann man mit der statischen Gesamtsicherung des Bergfrieds und das Mauerwerk wurde ergänzt.